

УДК 343.97

DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2024-3-16>

Роман МОВЧАН[®]

доктор юридичних наук, професор
(Донецький національний університет
імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна)

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТА ЗАБРУДНЕННЯ АБО ПСУВАННЯ ЗЕМЕЛЬ: ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті із використанням гносеологічного підходу було запропоновано науково обґрунтоване визначення основного та додаткового безпосередніх об'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 239 Кримінального кодексу України.

Зокрема, констатується, що при формулюванні визначення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 239 Кримінального кодексу України, жодної потреби у паралельній вказівці і на відтворення, і на охорону земель немає, адже останнє охоплюється визначенням першого.

Підтримано наукову позицію вчених, які, по-перше, визнають раціональне використання та охорону земель хоч і тісно взаємопов'язаними, однак самостійними правовими явищами, які недоцільно ні відокремлювати одне від одного, ні ототожнювати, по-друге, наголошують, що в процесі використання землі вони неухильно зливаються (без ототожнення складових частин) у більш широке поняття, в єдину категорію «раціональне використання і охорона земель».

За результатами написання статті висновується, що основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 239 Кримінального кодексу України, виступають правовідносини, що забезпечують порядок раціонального використання та охорони земель, встановлений для запобігання забруднення земель виробничими та побутовими відходами, стічними водами, токсичними, хімічними та радіоактивними речовинами, пестицидами та агрохімікатами понад встановлені гранично допустимі концентрації, захисту природного стану земель від інших необґрунтованих дій, несприятливих техногенних та природних процесів, що небезпечні для довкілля, життя і здоров'я людей. Також аргументовано, що обов'язковими додатковими об'єктами забруднення або псування земель необхідно визнавати правовідносини, які забезпечують життя та здоров'я особи, нормальний стан інших об'єктів довкілля, а факультативними – безпеку виробництва, порядок зайняття господарською діяльністю, правовідносини власності тощо.

Ключові слова: гносеологія, земля, забруднення, псування, довкілля, методологія, загальнотеоретичний аспект, об'єкт злочину, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми. Як відомо, правова гносеологія є складовою частиною філософії права, яка вивчає пізнавальні процеси у функціонуванні права як засобу регулювання суспільних відносин, процеси правової реальності та руху до юридичної істини. Правова гносеологія досліджує процеси вивчення правової реальності з метою ефективної його організації і виходить із того, що людина здатна пізнати процес розвитку суспільства та удосконалити його [1, с. 24]. Використовуючи методологію дослідження юридичної гносеології, далі автор спробує дослідити феномен об'єкта забруднення або псування земель.

Передусім варто нагадати, що з огляду на виняткове значення землі для процесів життєдіяльності людини є всі підстави вважати, що цей природний ресурс посідає особливе місце серед інших об'єктів довкілля. Однак сьогодні величезні площі поверхні

Землі забруднені продуктами життєдіяльності людини. Чимало відходів є токсичними і, відповідно, небезпечними для життя людей і тварин. Вчені підрахували, що за один рік мешканець міста викидає в середньому 1 т (!) сміття. За іншими шокуючими даними станом ще на 2010 р. в Україні площа земель, поглинених сміттєзвалищами, складала 167 тис. га, на них було зосереджено 30 млрд т (!) побутового сміття та відходів [2].

Як і у випадку з довкіллям загалом, ситуація із забрудненням та псуванням земель у разі погіршилась через війну з РФ, що триває понад два роки. Катастрофічні наслідки війни вражають. Так, станом ще на травень 2023 р. Держекоінспекцією було зафіксовано забруднення внаслідок збройної агресії 342,9 тис. м² земель, а площа засміченого ґрунту склала 15 995,8 тис. м² [3]. А за ще більш актуальною (станом на середину 2024 р.) інформацією заступника голови Харківської обласної військової адміністрації Є. Іванова, лише в Харківській області площа забруднених, замінованих або таких, що вимагають негайного технічного обстеження, сільськогосподарських земель сягала 570 тис. га, що складає половину усієї площі [4]. Загалом же близько 5 млн га вітчизняних сільськогосподарських земель наразі залишаються непридатними до використання через замінування, забруднення вибухонебезпечними залишками або бойові дії, що тривають [5].

Кримінально-правова протидія найбільш небезпечним проявам забруднення та псування земель забезпечується за допомогою ст. 239 Кримінального кодексу України (далі – КК). З огляду на безпеку описаних у цій нормі діянь не повинен дивувати той факт, що ця норма ставала предметом розвідок багатьох науковців. Та водночас маю констатувати, що багато теоретичних питань, пов'язаних із цією заборонаю, у кримінально-правовій доктрині і досі залишаються невирішеними¹. Зокрема, сказане стосується і згаданого вище питання розуміння об'єкта забруднення або псування земель.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. у працях таких вітчизняних науковців, як В. Антипов, Н. Гавриш, С. Гавриш, Я. Гаєцька-Колотило, О. Головін, А. Дейнега, О. Дудоров, Н. Ільків, М. Іщенко, Д. Каменський, Г. Крайник, П. Кулинич, М. Кумановський, Я. Леляк, В. Локтіонова, В. Матвійчук, І. Митрофанов, Т. Оверковська, О. Пенязькова, Б. Семенишина-Фіголь, М. Сингаївська, Ю. Турлова, А. Шульга, А. Яковлев тощо. Попри констатовану дослідницьку активність, у кримінально-правовій доктрині і досі не було сформовано уніфікованої позиції з приводу розглядуваного питання.

Формулювання цілей. Отже, *метою* статті є науково обґрунтоване визначення основного та додаткового безпосередніх об'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 239 КК.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши висловлені в юридичній літературі погляди щодо соціального зв'язку та, відповідно, безпосереднього об'єкта розглядуваного злочину, можна констатувати, що більшість вітчизняних авторів підтримує та некритично відтворює усталену думку про те, що внаслідок вчинення забруднення або псування земель порушується встановлений порядок охорони (захисту)², раціонального використання, відтворення земель як основного національного багатства, складної екосистеми, тісно пов'язаної з іншими елементами довкілля – надрами, водами, рослинним і тваринним світом тощо [9, с. 203; 10, с. 799].

Як бачимо, при характеристиці безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 239 КК, фахівці паралельно вживають як однопорядкові три поняття, про які згадується і у ст. 1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», – «охорона», «раціональне використання» та «відтворення» земель.

Але чи є виправданям такий крок? Для відповіді на це питання необхідно з'ясувати зміст зазначених понять, що своєю чергою вимагає звернення до релевантних положень земельного законодавства та земельно-правової доктрини.

1 Детальніше про інші такі проблеми див. [6].

2 Деякі дослідники у своїх визначеннях взагалі обмежуються вказівкою лише на порушення встановленого порядку охорони земель [7, с. 51; 8, с. 274].

Відповідно до ст. 162 Земельного кодексу України (далі – ЗК) охорона земель – це система правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського та лісгосподарського призначення, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісгосподарського призначення, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення. У ст. 163 ЗК вказується на те, що одним із завдань охорони земель є відтворення земельних ресурсів.

Керуючись зазначеними нормативними приписами, доводиться констатувати, що підстав уважати однопорядковими поняття «охорона земель» та «відтворення земель», вочевидь, немає, адже останнє охоплюється визначенням першого. Дозволю собі припустити, що саме з урахуванням цієї обставини у визначеннях М. Іщенка та Г. Крайника резонно згадується лише про відносини у сфері охорони і раціонального використання земель [9, с. 203; 11, с. 25].

До схожих висновків дійшли і деякі представники земельно-правової доктрини. Наприклад, визначаючи відтворення земель як важливий напрям їхньої охорони, який полягає у проведенні заходів, метою яких є відновлення втрачених у процесі сільськогосподарського та під впливом іншої антропогенної діяльності корисних властивостей землі як засобу сільськогосподарського виробництва та компонента довкілля (рекультивация земель, консервація земель, перелоги), П. Кулинич резюмує, що термін «охорона земель» є родовим щодо терміна «відтворення земель» (як, до речі, і термінів «збереження земель» та «поліпшення земель») [12, с. 55–56].

Представлені аргументи спонукають висловити думку про те, що при формулюванні визначення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 239 КК, жодної потреби у паралельній вказівці і на «відтворення», і на «охорону» земель немає, адже останнє, будучи родовим поняттям, включає попереднє.

Незважаючи на те, що законодавча дефініція охорони земель вміщує у себе також і раціональне використання земель, питання про співвідношення цих понять, на відміну від попереднього, не знаходить єдиного вирішення серед представників земельно-правової доктрини.

Ґрунтовно проаналізувавши позиції дослідників із відповідного питання, П. Кулинич констатував наявність сьогодні двох основних думок щодо змісту понять «раціональне використання» та «охорона земель». Перша з них полягає в тому, що раціональне використання й охорона земель – самостійні види суспільних відносин, різні явища у сфері взаємовідносин суспільства і природи. Згідно з іншою думкою раціональне використання охоплює також і їхню охорону в процесі використання, оскільки сучасне розуміння користування землею визначає його раціональним лише за умови виконання землекористувачем комплексу заходів щодо охорони земель [12, с. 43–52].

Вважаю, що більш переконливою є позиція вчених, які визнають раціональне використання та охорону земель хоч і тісно взаємопов'язаними, однак самостійними правовими явищами, які недоцільно ні «відокремлювати одне від одного, ні ототожнювати» [13, с. 171–173]. Щодо цього Н. Гавриш зазначає, що раціональне використання – це мета використання ґрунтів, завдання, поставлене перед землекористувачами, землевласниками та іншими суб'єктами у вигляді суми вимог до їх використання. У такому контексті раціональне використання – поняття статичне. Правова охорона ґрунтів – це засіб забезпечення їх раціонального використання. «Правову охорону, – продовжує дослідниця, – ніяк не можна розглядати як відокремлену від природокористування сферу охоронних відносин. Використання та охорона довкілля – це дві сторони одного явища. Регулювання використання земель – це правовий засіб забезпечення охорони ґрунтів» [14, с. 176].

Навіть більше: схильний вважати, що на підтримку заслуговує позиція тих правознавців, які наголошують, що в процесі використання землі ці два поняття неухильно зливаються (без ототожнення складових частин) у більш широке поняття, в єдину категорію «раціональне використання і охорона земель». «Без інтеграції цих складових у двоєдину цілісну категорію, – розвиває цю концепцію А. Булгаков, – вони залишаються нереалізованими, тобто нереалізованими належною мірою щодо створення оптимального правового режиму системного врегулювання земельного комплексу» [15, с. 17].

Врешті-решт, попри те, що у ст. 162 ЗК поняття «охорона земель» вживається як родово щодо «раціонального використання земель», в інших нормах ЗК вони вживаються паралельно: раціональне використання та охорона земель задекларовані як завдання та принципи земельного законодавства. Саме вони визначені метою розроблення загальнодержавних програм використання і охорони земель, землеустрою, державного земельного кадастру, грошової оцінки земельних ділянок тощо (статті 4, 5, 177, 181, 182, 183, 194, 201, 205 ЗК). Про них також згадується і в деяких нормах Закону України «Про охорону земель» (статті 29, 48, 49) та фактично у кожній зі статей Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель».

Отже, зважаючи на викладені положення, при характеристиці соціальних зв'язків відносин, порушуваних внаслідок вчинення злочину, передбаченого ст. 239 КК, вважаю за доцільне вказувати не лише на охорону, а й на раціональне використання земель.

Соціальний зв'язок в охоронюваних ст. 239 КК правовідносинах полягає у додержанні суб'єктами відповідних відносин приписів земельного законодавства, що забезпечують охорону та раціональне використання земель, зокрема вимог спеціальних правил, дотримання яких виступає гарантією захисту земель від забруднення та псування. Водночас варто мати на увазі, що фахівці в галузі екологічного права визнають, що використання будь-яких природних ресурсів неможливе без нанесення шкоди навколишньому природному середовищу [16, с. 9]. Суттю ж раціонального природокористування (зокрема, це стосується землекористування) є така експлуатація природних ресурсів, за якої забезпечується лише визначений екологічним законодавством науково обґрунтований та економічно зумовлений шкідливий вплив на природу, за якого зберігається стійкість екосистем і сприятливий стан навколишнього природного середовища загалом [17, с. 8].

Екстраполюючи сказане на проблему визначення антисуспільної спрямованості злочину, передбаченого ст. 239 КК, необхідно резюмувати, що соціальний зв'язок в охоронюваних цією нормою відносинах полягає у такій діяльності суб'єктів, за якої хоч і завдається певна шкода якісному стану земель, але водночас дотримуються державні стандарти і нормативи та інші вимоги в галузі охорони та раціонального використання земель, зокрема нормативи гранично допустимого забруднення ґрунтів, якісного стану ґрунтів, вимоги щодо охорони земель при застосуванні пестицидів і агрохімікатів, щодо охорони земель і ґрунтів від забруднення небезпечними речовинами, відходами тощо.

Фіналізуючи спроби дати науково обґрунтоване визначення основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 239 КК, вважаю необхідним використати запропоноване Т. Оверковською поняття охорони земель від забруднення та псування. Останнє дослідниця трактує як комплекс правовідносин, за реалізації яких на основі правових норм та впровадження науково обґрунтованих заходів економічного, екологічного, організаційного, земельно-правового, еколого-правового, науково-технічного, технологічного та іншого характеру гарантується і забезпечується запобігання та усунення негативних наслідків забруднення земель виробничими та побутовими відходами, стічними водами, токсичними, хімічними та радіоактивними речовинами, пестицидами та агрохімікатами понад встановлені гранично допустимі концентрації, захист природного стану земель від інших необґрунтованих дій, несприятливих техногенних та природних процесів, що небезпечні для довкілля, життя і здоров'я людей, а також застосовується

юридична відповідальність за порушення вимог законодавства про охорону земель від забруднення та псування [18, с. 14].

Отже, **основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 239 КК**, виступають правовідносини, що забезпечують порядок раціонального використання та охорони земель, встановлений для запобігання забруднення земель виробничими та побутовими відходами, стічними водами, токсичними, хімічними та радіоактивними речовинами, пестицидами та агрохімікатами понад встановлені гранично допустимі концентрації, захисту природного стану земель від інших необґрунтованих дій, несприятливих техногенних та природних процесів, що небезпечні для довкілля, життя і здоров'я людей.

Дещо по-іншому безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 239 КК, визначають:

– А. Шульга, на думку якого таким об'єктом треба визнавати нормальний природний якісний стан ґрунтового покриву земель як необхідну умову стану безпечності для життя та здоров'я людей, довкілля, а також повноцінного господарського використання корисних якостей землі [19, с. 92];

– В. Антипов, який під ним розуміє екологічно безпечний стан земель, який визначає придатність для їхнього використання за призначенням [20, с. 479].

На думку деяких науковців, при характеристиці об'єктів злочинів проти довкілля не варто використовувати термін «порядок». Зокрема, В. Матвійчук переконаний у тому, що порядок дав би підставу відносити ці злочини до порядку управління [21, с. 128]. Позицію В. Матвійчука поділяє і М. Кумановський, який словосполучення «порядок використання» розцінює як неточне, адже порядок – це регламентація якої-небудь практичної діяльності на основі писаних і неписаних правил; це означає лише упорядкування відносин (використання) [22, с. 229]. Висловлену позицію навряд чи можна вважати достатньо обґрунтованою.

По-перше, вживання терміна «порядок» не є автоматичним свідченням того, що йдеться про злочини (кримінальні правопорушення) проти порядку управління, які, до речі, не є відомими системі Особливої частини чинного наразі КК, адже встановлений порядок (відносини, що забезпечують встановлений порядок) виступає об'єктом і багатьох кримінальних правопорушень, передбачених іншими розділами Особливої частини КК (наприклад, кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, проти громадського порядку та моральності).

По-друге, вказівка на те, який саме порядок порушується внаслідок вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, доволі чітко специфікує ці злочини з-поміж інших категорій кримінально караних діянь.

По-третє, у сучасних словниках української мови порядок визначається не як регламентація якої-небудь практичної діяльності на основі писаних і неписаних правил, як на цьому наполягає М. Кумановський, а як «стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до певних вимог, правил тощо; додержання правил, норм поведінки де-небудь» [23, с. 1074]. Як бачимо, насправді саме за допомогою терміна «порядок» найбільш влучно передається зміст порушуваних у результаті вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, зокрема делікту, передбаченого ст. 239 КК, правовідносин, через що він і був використаний, зокрема й автором цих рядків.

Обов'язковими додатковими об'єктами забруднення або псування земель треба визнавати правовідносини, що забезпечують життя та здоров'я особи, нормальний стан інших об'єктів довкілля, а факультативними – безпеку виробництва, порядок зайняття господарською діяльністю, правовідносини власності тощо [10, с. 799, 802]. Зокрема, аналіз практики застосування ст. 239 КК засвідчує, що в багатьох судових рішеннях вказується на конкретний розмір майнової шкоди, яка була завдана забрудненням або псуванням земель.

Висновки. Отже, за результатами написання статті є підстави резюмувати, що основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 239 КК, виступають

правовідносини, які забезпечують порядок раціонального використання та охорони земель, встановлений для запобігання забруднення земель виробничими та побутовими відходами, стічними водами, токсичними, хімічними та радіоактивними речовинами, пестицидами та агрохімікатами понад встановлені гранично допустимі концентрації, захисту природного стану земель від інших необґрунтованих дій, несприятливих техногенних та природних процесів, що небезпечні для довкілля, життя і здоров'я людей. Обов'язковими додатковими об'єктами забруднення або псування земель необхідно визнавати правовідносини, які забезпечують життя та здоров'я особи, нормальний стан інших об'єктів довкілля, факультативними – безпеку виробництва, порядок зайняття господарською діяльністю, правовідносини власності тощо.

Список використаних джерел

1. Рибікова Г.В., Макеєва О.М. До питання про ґносеологічний аспект верховенства права. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 23–29.
2. Золотарьова Н.І. Земля як об'єкт правової охорони: питання сучасного стану. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*. Серія «Політологія, соціологія, право». 2012. № 1. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/123435>.
3. Вплив війни на довкілля. Земля і ґрунти. URL: <https://ecology.od.gov.ua/2023/05/vplyv-vijny-na-dovkillya-zemlya-i-grunty/#:~:text=%>.
4. На Харківщині оцінили збитки через втрати ґрунтів внаслідок війни. URL: <https://www.prostir.ua/?news=na-harkivschyni-otsinyly-zbytky-cherez-vtraty-gruntiv-vnaslidok-vijny>.
5. Гамалій І. Війна зробила непридатними для використання 5 млн гектарів земель в Україні. URL: https://lb.ua/society/2023/03/03/547749_vijna_zrobila_nepridatnimi.html.
6. Мовчан Р.О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері земельних відносин: законодавство, доктрина, практика : монографія. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 1152 с.
7. Пенязькова О.О. Кримінально-правова охорона земель в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 291 с.
8. Турлова Ю.А. Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2018. 466 с.
9. Іщенко М.В. Безпосередній об'єкт забруднення або псування земель та механізм заподіяння йому шкоди. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 4. С. 195–207.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка ; 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
11. Крайник Г.С. Кримінальна відповідальність за забруднення або псування земель в Україні : монографія. Харків : Друкарня «Мадрид», 2019. 204 с.
12. Кулинич П.Ф. Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні : монографія. Київ : Логос, 2011. 688 с.
13. Оверковська Т.К. Співвідношення раціонального використання та охорони земель. *Право і суспільство: актуальні проблеми взаємодії* : збірник матеріалів конференції. Вінниця : МАУП, 2004. С. 171–173.
14. Гавриш Н.С. Правовий режим ґрунтів в Україні : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.06. Одеса, 2018. 466 с.
15. Булгаков А.О. Правове регулювання раціонального використання і охорони земель в Україні в ХХ ст. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2017. 226 с.
16. Дейнега А.М. Використання природних ресурсів та охорона навколишнього природного середовища: проблеми співвідношення правових категорій. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2018. Вип. 3. Т. 2. С. 7–10.
17. Нестерова Н.І. Принцип раціонального використання природних ресурсів в екологічному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2019. 203 с.
18. Оверковська Т.К. Правові засади охорони земель від забруднення та псування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2008. 20 с.
19. Шульга А.М. Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування : дис. ... канд. юрид. наук 12.00.08. Харків, 2004. 206 с.

20. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації : навчальний посібник / за заг. ред. В.В. Топчія ; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.
21. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : монографія. Київ : Національна академія управління, 2011. 368 с.
22. Кумановський М.В. До проблем визначення об'єкта злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України (незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах). *Питання боротьби зі злочинністю*. 2013. Вип. 25. С. 220–229.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Вид. 2-ге. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

Надійшла до редакції 22.07.2024

Прийнято до опублікування 30.07.2024

References

1. Rybikova, H.V., Makeieva, O.M. (2022). Do pytannia pro hnoseolohichniy aspekt verkhovenstva prava [To the question of the epistemological aspect of the rule of law]. *Yurydychnyi visnyk*, 3, 23–29. (in Ukrainian).
2. Zolotarova, N.I. (2012). Zemlia yak ob'iekt pravovoi okhorony: pytannia suchasnoho stanu [Land as an object of legal protection: issues of the current state]. *Visnyk NTUU "KPI". Politolohiia, sotsiolohiia, parvo*, 1. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/123435>. (in Ukrainian).
3. Vplyv viiny na dovkillia. Zemlia i grunty [The impact of war on the environment. Land and soils]. URL: <https://ecology.od.gov.ua/2023/05/vplyv-vijny-na-dovkilliya-zemlya-i-grunty/#:~:text=%>. (in Ukrainian).
4. Na Kharkivshchyni otsynly zbytky cherez vtraty gruntiv vnaslidok viiny [In Kharkiv Oblast, damage due to soil loss as a result of the war was assessed]. URL: <https://www.prostir.ua/?news=na-harkivshchyni-otsynly-zbytky-cherez-vtraty-gruntiv-vnaslidok-vijny>. (in Ukrainian).
5. Hamalii, I. Viina zrobyla neprydatnymy dlia vykorystannia 5 mln hektariv zemel v Ukraini [The war made 5 million hectares of land in Ukraine unsuitable for use]. URL: https://lb.ua/society/2023/03/03/547749_viyna_zrobila_nepriyatnymi.html. (in Ukrainian).
6. Movchan, R.O. (2020). Kryminalna vidpovidalnist za zlochyny u sferi zemelnykh vidnosyn: zakonodavstvo, doktryna, praktyka [Criminal liability for crimes in the field of land relations: legislation, doctrine, practice]. Vynnytsia : TOV "Tvory". (in Ukrainian).
7. Pieniazkova, O.O. (2018). Kryminalno-pravova okhorona zemel v Ukraini [Criminal law protection of lands in Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kyiv. (in Ukrainian).
8. Turlova, Yu.A. (2018). Protydiia ekolohichnii zlochynnosti v Ukraini: kryminolohichni ta kryminalno-pravovi zasady [Combating environmental crime in Ukraine: criminological and criminal law principles]. *Doctor's thesis*. Kyiv. (in Ukrainian).
9. Ishchenko, M.V. (2016). Bezposerednii ob'iekt zabrudnennia abo psuvannia zemel ta mekhanizm zapodiiannia yomu shkody [The direct object of land pollution or damage and the mechanism of causing damage to it]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 4, 195–207. (in Ukrainian).
10. Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine] (2018). Za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. 10-te vyd., pererobl. ta dopov. Kyiv : VD "Dakor". (in Ukrainian).
11. Krainyk, H.S. (2019). Kryminalna vidpovidalnist za zabrudnennia abo psuvannia zemel v Ukraini [Criminal liability for pollution or damage to land in Ukraine]. Kharkiv : Drukarnia Madryd. (in Ukrainian).
12. Kulynych, P.F. (2011). Pravovi problemy okhorony i vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia v Ukraini [Legal problems of protection and use of agricultural lands in Ukraine]. Kyiv : Lohos. (in Ukrainian).
13. Overkovska, T.K. (2004). Spivvidnoshennia ratsionalnoho vykorystannia ta okhorony zemel [Ratio of rational use and land protection]. *Zbirnyk materialiv konf. "Pravo i suspilstvo: aktualni problemy vzaiemodii"*. Vynnytsia : MAUP, 171–173. (in Ukrainian).
14. Havrysh, N.S. (2018). Pravovy rehym gruntiv v Ukraini [Legal regime of soils in Ukraine]. *Doctor's thesis*. Odesa. (in Ukrainian).
15. Bulhakov, A.O. (2017). Pravove rehuliuвання ratsionalnoho vykorystannia i okhorony zemel v

Ukraini [Legal regulation of rational use and protection of land in Ukraine in the 20th century]. *Candidate's thesis*. Kharkiv. (in Ukrainian).

16. Deineha, A.M. (2018). Vykorystannia pryrodnykh resursiv ta okhrona navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: problemy spivvidnoshennia pravovykh katehoriï [Use of natural resources and protection of the natural environment: problems of the relationship of legal categories]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia "Iurydychni nauky"*, 3, 7–10. (in Ukrainian).

17. Nesterova, N. I. (2019). Pryntsyp ratsionalnoho vykorystannia pryrodnykh resursiv v ekolohichnomu pravi Ukrainy [The principle of rational use of natural resources in the environmental law of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kharkiv. (in Ukrainian).

18. Overkovska, T.K. (2008). Pravovi zasady okhrony zemel vid zabrudnennia ta psuvannia v Ukraini [Legal principles of land protection from pollution and deterioration in Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kyiv. (in Ukrainian).

19. Shulha, A.M. (2004). Kryminalno-pravova okhrona zemel vid zabrudnennia abo psuvannia [Criminal law protection of land from pollution or damage]. *Candidate's thesis*. Kharkiv. (in Ukrainian).

20. Aktualni problemy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii [Actual problems of criminal legal qualification] (2017). Navch. posib. / za zah. red. V. V. Topchiia; nauk. red. V. I. Antypova. Vinnytsia : TOV "Nilan-LTD". (in Ukrainian).

21. Matviichuk, V.K. (2011). Teoretychni ta prykladni problemy kryminalno-pravovoi okhrony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha [Theoretical and applied problems of criminal and legal protection of the natural environment]. Kyiv : Natsionalna akademiia upravlinnia. (in Ukrainian).

22. Kumanovskiy, M.V. (2013). Do problem vyznachennia ob'ekta zlochynu, peredbachenoho st. 239-2 KK Ukrainy (nezakonne zavolodinnia zemliamy vodnoho fondu v osoblyvo velykykh rozmirakh) [To the problems of determining the object of the crime provided for in Art. 239-2 of the Criminal Code of Ukraine (illegal acquisition of water fund lands in particularly large quantities)]. *Pytannia borotybi zi zlochynnistiu*, 25, 220–229. (in Ukrainian).

23. Velykiy tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] (2005). Uklad. i holov. red. V. T. Busel. Vyd. 2-he. Kyiv; Irpin : VTF "Perun". (in Ukrainian).

ABSTRACT

Roman Movchan. General theoretical aspects of studying the object of land pollution or damage: epistemological aspect.

The article proposed a scientifically based definition of the main and additional direct objects of the criminal offense provided for in Art. 239 of the Criminal Code of Ukraine.

Taking this into account, it is stated that when formulating the definition of the direct object of the crime provided for in Art. 239 of the Criminal Code of Ukraine, there is no need for a parallel reference to both "reproduction" and "protection" of lands, because the latter is covered by the definition of the former.

The scientific position of scientists is supported, who, firstly, recognize the rational use and protection of land, although closely interrelated, but independent legal phenomena, which are not expedient to separate one from the other, nor to identify, and secondly, emphasize that in during the process of land use, they steadily merge (without identifying the constituent parts) into a broader concept, into a single category "rational use and protection of land".

According to the results of writing the article, it is concluded that the main direct object of the crime provided for by Art. 239 of the Criminal Code of Ukraine, there are legal relations that ensure the order of rational use and protection of land, established to prevent pollution of land by industrial and household waste, sewage, toxic, chemical and radioactive substances, pesticides and agrochemicals in excess of the established maximum permissible concentrations, protection of the natural state of land from other unjustified actions, adverse man-made and natural processes that are dangerous for the environment, life and health of people. It is also argued that legal relations that ensure the life and health of a person, the normal state of other environmental objects should be recognized as mandatory additional objects of land pollution or damage, and as optional – production safety, the procedure for engaging in economic activity, legal property relations, etc.

Key words: *journalist, obstruction, influence, legitimate professional activity, information, threat, destruction or damage to property, violence, bodily harm, assault on life, hostage, constitutional rights, authorities, special victim, special subject.*